

Lektio

Duodjietetiikkaa hahmottamassa

Maarit Magga

Olen tutkinut saamelaisen duodjin¹ olemusta ja ilmentymistä väitöskirjassani *Gákti lupauksena – Duodjin moniaistinen visuaalisuus ja estetiikka kirkollisissa tiloissa*. Tutkimukseni on taiteellinen duodjitutkimus, joka koostuu teoreettisesta analyysistä ja taiteellisesta produktiosta. Tutkimuksessani on vaikutteita alkuperäiskansatutkimuksesta (M Magga 2024, 28), ja se korostaa saamelaisen kulttuurin sisäistä tietoa ja osaamista. Tutkimukseni on mukana duodjitutkimuksen uudenaikaisessa käsitteellistämässä, jossa saamelainen tietäminen tuodaan keskiöön (S-M Magga 2021, 91–92). Halusinkin käytännön duodjikoekemusten olevan keskeinen tiedon tuottamisen ja ymmärtämisen tapa (M Magga 2024, 14). Olen tehnyt tutkimusta olemalla itse osa tutkimusprosessia. Olen eritellyt tietämisen ja olemisen tapoja kehittämäni teoreettisen mallin avulla, kerännyt materiaalia ja analysoinut tutkimustuloksia.

Produktion eli visuaalisen luomisprosessin olen esitellyt näyttelyissä ja väitöskirjan painatussa versiossa. Kaksi ensimmäistä näyttelyä on arvioitu osana väitöstä. Ensimmäinen näyttely koostui kristillisiin perhejuhliin – konfirmaatioon ja kasteeseen – valmistautumisesta ja toinen duodjitaidetekstiilien valmistamisesta Hetan kirkkoon Enontekiölle. Kolmas kokoava näyttely on ollut esillä tiedekeskus Arktikumissa Valo-galleriassa Rovaniemellä. Näyttelyssä esittelin materiaalikokeiluja, luonnoksia, duodjin kokonaisvaltaisuutta ja kokeellisuutta galleriatilassa LaavuStudio-työskentelyn avulla.

Viimeisen vuoden ajan tutkimukseni on herättänyt kiinnostusta duodjiyhteisössä kotiseudullani Enontekiöllä, ja olenkin vakuuttunut sen tarpeellisudesta ja merkityksestä varsinkin saamelaisen duodjiyhteisöni näkökulmasta. Kanssakäyminen duodjiyhteisön nuorimpien kanssa piirtää kuvan duodjin merkityksestä ja ymmärryksestä yli sukupolvirajojen: toivon, että vanhempien perinteentietäjien osaaminen välittyy nuoremmille tutkimukseni kautta. Perinteentietäjien (*árbediehtti*) tietotaito on vahvistanut tutkimukseni tietopohjaa ja näkökulmaa. Voisi sanoa, että olen ollut liikkeellä viimeisinä hetkinä, sillä tut-

Kuva 1. Synnyinmaisemaa Jauristunturilta.

kimusvuosieni aikana peräti puolet tiedon antajista on siirtynyt ajasta ikuisuuteen.

Olen vuosien myötä tullut täysin vaakuuttuneeksi siitä, että duodji sisältää erityisen paljon yhteisön sisäistä hiljaista tietoa, jota ei ole juurikaan tallennettu kirjalliseen muotoon. Siksi olen pitänyt tärkeänä tutkia duodjin kautta tulevaa tietämistä ja maailmankäsitystä sekä tietämisen tavan soveltamista akateemiseksi tutkimukseksi asti. Yleensä taiteellinen tutkimus edellyttää taiteellista toimintaa (Varto 2017, 13; Anttila 2006, 100). Siinä esiintyvä tietotaito esiintyy omana tietämisen lajinaan (Sunila 2019, 8). Tutkimuksessani näyttäytyvät duodjin kokonaisvaltaisuus sekä luovan toiminnan monitasoisuus ja ennalta-arvaamattomuus (Jäntti, Laakkonen & Honkasalo 2021, 311).

Duodji kiinnittyy kaikkeen saamelaiseen elämäntapaan ja on materiaalisen kulttuurin ilmentäjä ajassa, paikassa ja kokemuksissa, mitä seuraava tarinakin kuvastaa:

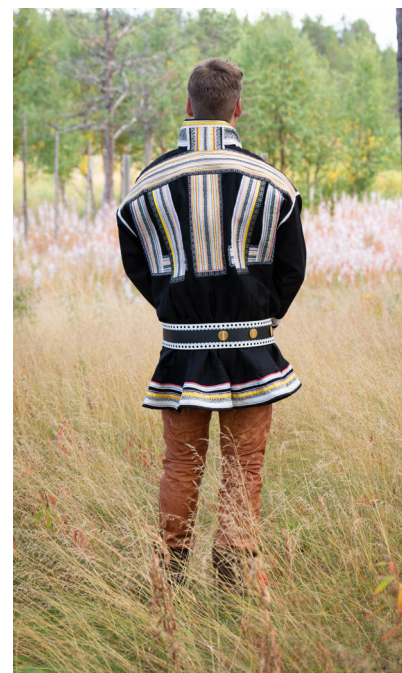
Pienenä tyttönä Markkajoella olin paljon aikuisten kanssa, ja lähellä asuikin omassa mökissään äidin Aslak-eno. Vanhapoika, josta sain usein seuraavaa vaikkapa hiihtoretkeille. En oppinut tuntemaan häntä aikuisena, mutta hyviä tarinoita hänestä oli. Ehkä paras oli kertomus Enon naima-aikeista.

Eno oli ollut kihloissa ainakin neljä kertaa, ja viidennen morsion kanssa olivat jo melkein ehtineet vihille. Eno oli pyytänyt siskontyttäriään ompelemaan vihkivaatteet, ja niin oli tehty. Jälleen kerran häät peruuntuivat. Äiti oli siskojensa kanssa miettinyt, olivatko häät oikeasti olleet tulossa, vai oliko Eno huijannut heitä, jotta saisi uudet vaatteet. (M Magga 2024, 13–14.)

Olen elänyt sitä aikaa lapsuudessani, kun televisio ei ollut niin yleinen ja yhteisön kanssakäyminen perustui tarinointiin. Aloin pohtia tarinan sisältöä, sen tuomaa tietoa ja tietysti duodjin yksityiskohtia.

Vuonna 2019 opiskelin taiteen tohtorin täydentävinä opintoina tekstiililmaisua Lapin yliopistossa. Opintojen aikana tein installaation *Lupaus*, johon kietoutuu Aslak-enon tarina, ja installaation osana oli miehen saamenpuku. Jotta duodjia osaa tulkita, sitä on konkreettisesti tehtävä itse, eli ymmärtäminen pohjautuu duodjin tekemiseen, näkemiseen ja sen kanssa elämiseen sekä kykyyn nähdä duodji kontekstissaan.

Uudistin Aslak-enon puvun 2020-luvun materiaaleihin omalle pojalleni. Samalla elvytin yhteisöstä ja suvusta jo häviämässä ollutta koristesommitelmallia (ks. M Magga 2024, 2019). Aslak-enon vaate on yhä olemassa, ja tietoni siitä pohjautuvat lähisuvun ja varsinkin äitini antamiin tietoihin. Ymmärsin, että

Kuva 2. Uudistettu *Lupaus-gákti*. Kuva: Johanna Labba.

saan kaiken tarvittavan tiedon duodjitutkimukseeni tarkastelemalla yhteisön kauneuskäsitettä ja tapoja tehdä duodjia. Duodjiin liittyvät ajattelumallit, uskomukset, tavat ja arvot sekä kiinnittyminen maahan ja alueeseen käyvät ilmi esimerkkinä olleesta Aslak-enon vaatteesta. Oli perheen naisten tehtävä valmistautua perhejuhliin: valmistaa vaatteet ja sommitella ne yhteisön tietämisen pohjalta siten, että ne ilmentävät suvun ja perheen sommitelutapoja ja duodjin kauneuskäsityksiä.

“Sen mitä lupaa, pitää ihmisen antaa”, sanoo saamelainen sananlasku (Turi 2010/1910, 117). Emme voi koskaan tietää, mitä Aslak-eno tai morsian lupasi, mutta itselleni gákti toimi lupauksena duodjin välittämän tiedon ja tutkimuksen mahdollisuudesta. Saamelaiselle gákti ei ole vain vaate, vaan gákti kantaa mukanaan erityisiä merkityksiä. Lupaus-gákti ilmenee kahdella tavalla: perinteisenä Aslak-enon käytössä olleena vaatteena ja uudistamisen seurauksena pojalleni tehtynä taiteellisempaan toteutukseen. Molempiin toteutuksiin liittyy tarina, joka kuvastaa duodjin sielullisista ulottuvuuksista. En sinänsä puhu uskonnosta, vaikka tutkimuksen tila onkin kristillinen. Käytän sanaa sielullisuus, kun puhun maailmankäsityksestä ja -kuvasta, jota duodji heijastelee. Ymmärrystäni edellisten sukupolvien ajattelusta avasi matka Elle-ipmin² kanssa, kun haimme sammalia vauvan komsioon³:

Löydämme viimein soveliaan paikan ja alamme varovasti irrottaa nippuja punaisesta, tuuheasta sammalmättästä. Emme ottaneet enempää kuin tarvitsemme, ja senkin teimme niin, ettei kasvi tuhoituisi kokonaan ja etteivät nostojälkemme jättäisi jälkiä luontoon. Ennen kuin jätimme paikan, Elle-ipmi neuvoi minua siunamaan maasta ottamamme antimet:

Jeesus siunaa, älä tartuta. Jos olet päivästä, mene päivään. Jos olet vedestä, mene veteen. Jos olet maasta, mene maahan. Jos olet tuulesta tai viileästä, mene takaisin ja lopuksi pitää vielä siunata Isän, Pojan ja Pyhän hengen nimeen. (M Magga 2015, 57.)

Sinänsä tämä pieni arkinen tapahtuma kertoo jotain hyvin olennaista saamelaisesta ajattelusta maan ja sielullisuuden suhteen sekä muinaisen uskonnon ja kristillisyyden rinnakkainelosta (ks. Valkonen 2014, 16). Ihmisen tulee kiittää luontoa sen antamista. Luontoa tulee kunnioittaa. Luonnosta ei saa ottaa yli oman tarpeen, eikä ihmisen toimista saa jättää jälkiä. Arjen toimissa tulevat esille käsitykset ja ymmärrys elämästä ja sopevuudesta, jotka osaltaan määrittelevät kauneutta ja duodjin olemusta. (P Magga 2022, 134; Teigmo Eira 2022, 36; Eira Murud 2018, 12; Mienna Sjöberg 2018, 122; ks. myös Mienna Sjöberg 2018, 54; Kuokkanen 2000, 423).

Kuvassa 3 miehen saamenpuku, gákti, on hyvin keskeisellä sijalla. Huomasin, että käytännön duodjintekemisen kautta on mahdollista pohtia teoreettisesti duodjin olemusta, kuten Aslak-enon gáktin tapauksessa tein. Tarkastelen duodjin olemusta gáktin kautta ja sen avulla. Gákti toimi itselleni teoreettisena pohjana ja taiteellisenä inspiraationa. Aloin nähdä teorian visuaalisena

kuvana, jonka mukaan suunnistan tutkimuksessani ja johon pohjautuu luomani teoreettinen rakenne, jota kutsun gáktirakenteeksi. Gáktirakenne onkin tulokinnan välineeni teoreettisesti ja taiteellisesti. Se sitoo yhteen kaksi tietämisen tapaa, häivyttäen tarpeettoman jyrkät erot teorian ja käytännön ja eri tieteenalojen välillä (Gaski & Guttorm 2022, 12; Gaski 2019, 260; Helander-Renvall 2016, 148).

Gáktirakenne pohjautuu Jauristunturin sukujen miehen puvun malliin ja yksityiskohdiltaan Aslak-enon aikaiseen 1940-luvun mallin mukaiseen vaatteeseen. Miehen pukua tarkastellaan selkäpuolelta, joka kertoo duodjin leikkauk-

Kuva 3. Miehen gákti. Kuva: Hannu Tikkanen.

Kuvat 4, 5 ja 6. Gáktirakenne pohjautuu jauristunturilaissukujen miehen pukuun. Miehen gáktin selän koristesommittelu kuvastaa tutkimuksen käsitteellistämistä.

sesta ja koristesommittelun tavasta, yhteisön estetiikkakäsityksestä. Taustalla näkyvä maa kiinnittää vaateen ja sitä kantavan ihmisen alueelle sekä kertoo ihmisen kuuluvaisuudesta maahan ja yhteisöön.

Duodjin yksityiskohdat kuvaavat tietyn alueen, yhteisön ja suvun käsitystä siitä, millainen on kaunis ja sopiva duodji. Duodji toimi muistamisen välineenä, ja se oli osa perheen ja suvun kirjoittamatonta historiaa. (M Magga 2024, 14.) Gáktimalli saamelaisena perinteenä ei edustanut minulle pelkästään jäännettä menneisyydestä, vaan se yhdisti minut aiemmin eläneisiin sukulaisiin (Lehtola 2022, 43). Kuvan duodjin malli on jos osin hävinnyt käytöstä tai malli on muuttanut muotoaan, sillä aika vaikuttaa elä-

vän vaateen olemassaoloon ja kehittymiseen. Tietoinen uudistaminen pitääkin duodjikulttuurin elävänä. Voi myös olla, että vanhempien duodjiosaajien jälkeen nuoremmilla sukupolvilla ei ole enää samalla tavalla yhtenäistä käsitystä vaikkapa puvun sommittelumallista tai värien käytöstä.

Kuvassa 3 näkyy myös *ráidalas*, rappunen, jota käytettiin apuvälineenä kodan ja laavun pystytyksessä ja tukena loueita aseteltaessa. Kuvaan rappusen avulla omaa taustaani, kulttuurista kompetenssia ja duodjin ajatusmaailman ymmärtämistä. Rappunen kuvastaa kiikkumistani ylöspäin, duodjin tekemistä ja omaksumista sen tekemisen ja tutkimuksen parissa. *Ráidalas* tehtiin kaksihaarisesta koivusta. Se sym-

boloi siten tutkimukseni haaroittumista kahteen suuntaan, perinteiseen yhteisön pukeutumisduodjiin ja yksilöllisempään duodjitaiteeseen. Silti kumpienkin toteutus pohjautuu duodjiin, vain eri näkökulmasta. Rappusilla ei ole viimeistä poikkipuuta, koska ihminen ei ole koskaan valmis eikä kukaan hallitse koskaan kaikkea.

Tutkimuksen sisällysluettelo ja käsitteilyluvut pohjautuvat gáktitermistöön ja duodjiin kuuluviin käsitteisiin. Gákti koostuu eri osista, joiden perusteella olen hahmotellut ja visualisoinut tutkimuksen teoreettisen osion. *Vadjanmälle* eli leikkausmalli kuvastaa alueellisen duodjin esiintymistä ja toteuttamista yhteisötasolla (M Magga 2024, 25). *Hervemáhttu* eli sommittelutaito viit-

taa yhteisön yhteiseen osaamiseen ja tietämiseen, jota yksittäinen ihminen toteuttaa. Käsitteellistän sen avulla omaa positiotani tutkimuksessa. Hervemähttu liittää minut alueeseen, sukuun ja perheeseen ja kertoo muille kuuluvaisuudestani. Yhteistä tietämistä on esimerkiksi se, montako koristeveikkaa miehen puvussa käytetään ja miten ne somitellaan ja asetellaan (mt., 30–32).

*Sealgehearvvat*⁴ symboloivat saamelasta moniaistista visuaalisuutta ja duodjietetiikkaa, joka on väitökseni perusta ja taiteellisen osion lähtökohhta (M Magga 2024, 78) – muodostuihan tutkimuksen ensisijainen aineisto taiteellisesta työskentelystä ja tuotannosta. *Doareshearvvat*⁵ kuvastavat perhejuhlapukeutumisen ja duodjitekstiilitaiteen lähtökohhtia, duodjin antaman tietotaidon valjastamista ja duodjiosaimisen hyödyntämistä eri käyttötoiminnoissa (mt., 94). *Guovttebealdilli*⁶ molemmilla puolin miehen puvun selkäkoristeissa kuvastaa kahdenlaista lähestymistapaa, perhejuhlaaatetuksen valmistamista ja taiteellisen duodjin toteutusta (mt., 108).

Perinteisen, yhteisön pukeutumiskuodjin toteuttaminen on suoraviivaista toimintaa. Ruumis tietää, mitä tekee, ja kädet ovat tottuneet tiettyihin tapoihin toimia ja toteuttaa. Vaikka tiesin etukäteen paljon duodjista, tietäminen ei

halunnut tulla ulos verbaalisesti. Pyrkimyksenä oli kuitenkin sanoittaa ja hahmottaa duodjin syntyprosessia (M Magga 2024, 18). Käsi ja silmä ovat välineitä saavuttaa mielikuva valmiista duodjista. Usein duodjin tekeminen ja suunnitteleminen tapahtuvat sukulaisuusverkostossa, jossa lapset pääsevät duodjin kokeamiseen ja näkemiseen jo varhain: duodjiajattelu kypsyy ja duodjisilmät kehittyvät luontaisesti. (Mt., 78, 144).

Duodjitaiteen luomisen lähtökohhta on pukeutumiskuodjin lailla yhteisötietäminen ja sen tulkitseminen. Visuaalinen luomisprosessi poikkeaa kuitenkin yhteisöduodjista etukäteissuunnit-

telun sekä materiaali- ja tekniikkakokeilujen osalta (ks. Mäkelä 2003, 20). Keskeistä on yksilöllinen toteutus ja tulkinna: motiivin ja idean etsiminen vaativat tietoisia kokeiluja ja tuottavat perinteisestä duodjista poikkeavia ratkaisuja, jotka voivat johtaa innovatiivisiin tuloksiin (M Magga 2024, 219). Julkisen tilan kokeminen ja aistiminen sekä sen haltuunottaminen käynnisti itsessäni moniaistisen visuaalisen tulkinnan. Duodjitaide-tekstiilien materiaalien valmistaminen fyysisesti toimi ajatusten ja mielikuvien hautomona, kuten kirjoitin: ”Oli jännittävää nähdä perinteinen materiaali uudella tavalla. En ollut koskaan kokeillut

Kuva 7. Tilan kokeminen käynnisti visuaalisen tulkinnan.

sisnasuikaleita⁷ kudontakehyksessä, niin että siitä tulee ryijy.” (Mt., 164.) Suunnittelin duodjitaidetekstiilejä paperille: paperiluonnokset mahdollistivat alkumielikuvan syntymisen, sillä niitä oli helppo muunnella ja nähdä duodjin eteneminen, sen tarpeet ja vaatimukset (mt., 166).

Saamelaisessa perinteessä ei ole ollut varsinaista tekstiilitaidetta. Koska duodjin luonteen mukaisesti halusin paneutua materiaalisuuteen, vastasi tekstiilitaide tähän moniaistisuuteen. Kehittelin termin duodjitaidetekstiili kuvaamaan yksittäisiä teoksia. Osallistun nimityksellä tekstiilitaidteen ammattikentälle taidetekstiilin tekijöiden joukossa duodjin suunnittelijana, muotoilijana ja tekijänä.

Holbi eli helma kiinnitetään pukuun viimeisenä. Se käsitteellistää tutkimukseni viime vaihetta, taiteellista yhteenvedoa ja tuloksia. Hulpa muodostuu verkasuikaleista ja koristenauhoista. Hulpa-spiraali symboloi taiteellista duodjitutkimustani ja sen muodostumisen vaiheita: duodji liikkuu ja esiintyy erilaisissa ympäristöissä, tiloissa ja ajassa. Kunkin aikakauden ihmisillä on oma käsityksensä kauniista duodjista. Olen tarvinnut kaikki hulpa-spiraalin vaiheet. Toisinaan hulpa kääntyy nurinpäin, kuten tutkimuskin: joskus teoreettisen ja taiteellisen osion limittäin tekeminen tun-

Kuva 8. Hulpaspiraali kuvastaa taiteellisen tutkimuksen vaiheita.

tui päämäärättömältä, mutta epätoivon hetkiäkin on tarvittu.

Tutkimuksen loppuvaiheessa työstin yhtä aikaa teoreettisten kysymysten kanssa julkisen tilan duodjitaidetekstiiliä *Maasta olen minä tullut*. Koin rinnakkaisen käsillä tekemisen edesauttavan pääsyä tutkimuksen ydinkysymyksiin ja sen loppuun saattamiseen. Ymmärsin työstäväni jauristunturilaista duodjiestetiikkaa konkreettisesti ja eläväni moniaistisen visuaalisuuden ytimessä. Tutkimusvuosina pohdin, mihin voisi käyttää käytöstä poistuneita vaatteita. Ennen leikkelyä olen dokumentoinut vaatteet arkistokansioon kirjallisina tie-

toina ja piirroksina. Yhteensä leikkelin 23 pukua. Mentaalisella tasolla ei ollut helppoa leikata vaatteita, ja koin hävittäväni osan historiaa. Toisaalta tiedostin, että annoin perinteellemme uuden elämän ja merkityksen sekä osoitin arvontoa edesmenneille. Teos oli nähtävillä ensimmäistä kertaa julkisesti väitöspäivänä avautuneessa näyttelyssäni.

Väitöskirjani alkaa runomuodossa, jossa kuvaan hetkiä duodjin parissa, epätoivoisiakin yrityksiä löytää duodjille muoto, joka tyydyttäisi silmääni ja pyrkimyksiäni. Joskus se vaati aikaa, ajatuksen kirkastumista ja hyväksymistä. Sanat kuvastavat myös sitä, miten aloin näkemään tutkimukseni kuvana. Kuinka pyrin sanoittamaan visuaalisen ajatuksen duodjin kielellä ja sen murteella?

Jätän tilaa ajatuksille.

Annan suunnitelman elää.

Kypsytellen.

Kunnes näen sielussani.

Ymmärrän,

- ja teen näkyne todeksi.

(M Magga 2024, 12.)

Taiteellinen duodjitutkimus edellyttää sitä, että *duojár*, käsityöntekijä, hallitsee käytännössä duodjin tekemisen ja ymmärtää duodjiin kuuluvien materiaalien moniaistisuuden ja duodjiestetiikan,

Kuva 9. Perinne uudessa muodossa.

hahmottaa duodjiin kuuluvan ajattelutavan ja arvomaailman. Käytännön duodjiosaaminen on olennainen osa taiteellista duodjitutkimusta ja produktion toteuttamista.

Yleisesti taiteelliselle, visuaaliselle tutkimukselle taiteellinen duodjitutkimus avaa tekijälähtöisen näkökulman sekä valaisee duodjin estetiikkaa ja ole-musta holistisen maailmankäsityksen peilaajana. Holistisuus koskee tekemisen lähtökohtia, duodjista lähtevää näkökulmaa, maailmankäsitystä ja elämäntavan merkitystä duodjin toteuttamisessa. Yhteys ja suhde proon on luonnollinen, ja sen vuoksi eläimen antamaa lahjaa, materiaalia, tulee kohdella kunnioitavasti.

VIITTEET

1. *Duodji* on pohjoissaamea ja tarkoittaa saamelaista käsityötä ja muotoilua.
2. *Ipmi* on pohjoissaamea ja tarkoittaa enon tai sedän vaimoa.
3. *Komsio* eli *gietka* on saamelainen kehtoa vastaava imeväisikäisen asuinsija, jota voi kuljettaa mukana.
4. Miehen saamenpuvun selkämkyksen koristesommitelmat, jotka esiintyvät pystysuuntaisesti.
5. Miehen saamenpuvun selkämkyksen koristenauihin sommitellut verkasuikaleet, jotka ovat poikittain suhteessa selkämkyksen muihin koristeverkoihin.
6. Miehen saamenpuvun selkämkyksen koristenauihin sommitellut verkasuikaleet, jotka esiintyvät kahta puolta keskellä olevaa sommitelmaa.
7. *Sisna* eli *sisti* on parkittu poronnahka.

LÄHTEET

Anttila, Pirkko (2006) *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Artefakt 16. Helsinki: Akatiimi.

Eira Murud, Marit Mikkelsdatter (2018) *Dol-lagáttis: Véd bálet*. Guovdageaidnu: Bárus.

Gaski, Harald (2019) Indigenous Elders' Perspective and Position. *Scandinavian Studies* 91(1–2).

Gaski, Harald & Guttorm, Gunvor (2022) Duodječállosiid mearkkašupmi sámii áddejupmái duojs ja eallimis. Teoksessa Harald Gaski & Gunvor Guttorm (toim.) *Duodji Reader: Guoktenuppelot Sámi čállosa duoji birra. Twelve essays on Duodji by Sámi Writers*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Helander-Renvall, Elina (2016) *Sami Society Matters*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Jäntti, Saara, Laakkonen, Riku, & Honkasalo, Marja-Liisa (2021) Yhteisö, taide ja tutkimus: Keskustelu eettisistä mahdollisuuksista tietämätömyyden tilassa. Teoksessa Lea Kantonen & Sari Karttunen (toim.) *Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Helsinki: Taideyliopisto, 279–318.

Kuokkanen, Rauna (2000) Towards an "Indigenous Paradigm" from a Sami perspective. *The Canadian Journal of Native Studies* 2(2000).

Lehtola, Veli-Pekka (2022) *Entiset elävät meissä. Saamelaiden omat tarinat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.

Magga, Maarit (2015) *Vásihit báikki – sággon govat mitalit. Duoji mastergrádaohpu*. Masterdutkanus. Sámi allaskuvla.

Magga, Maarit (2024) *Gákti lupauksena. Duodjin moniaistinen visuaalisuus ja estetiikka kirkollisissa tiloissa*. Acta Universitatis Laponiensis 389. Väitöskirja, Lapin yliopisto.

Magga, Päivi (2022) Defining the Sámi cultural environment: New perspectives for fieldwork. Teoksessa Sanna Valkonen, Áile Aikio, Saara Alakorva & Sigga-Marja Magga (toim.) *The Sámi World*. London: Routledge.

Magga, Sigga-Marja (2021) Gákti on the pulse of time: The double perspective of the traditional Sámi dress. Teoksessa Sanna Valkonen, Áile Aikio, Saara Alakorva & Sigga-Marja Magga (toim.) *The Sámi World*. London: Routledge.

Mienna Sjöberg, Lovisa (2018) *Att leva i ständig välsignelse: En studie av svidnidit som religiös praxis*. Acta Theologica nr. 67. Oslo: Universitetet i Oslo.

Mäkelä, Maarit (2003) *Saveen piirtyviä muistoja: Subjektiviisen luomisprosessin ja sukupuolen representaatioita*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 43, Taiteellinen väitöstudium. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Sunila, Anne (2019) *Ulotteisuus – eletty tilallisuus: Ympäristösidonnainen maalaustaide*. Väitöstudium. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Teigmo Eira, Mari (2022) Duodji historijäláčat. Teoksessa Harald Gaski & Gunvor Guttorm (toim.) *Duodji Reader: Guoktenuppelot Sámi čállosa duoji birra. Twelve essays on Duodji by Sámi Writers*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Turi, Johan (2010/1910) *Muitalus sámii birra*. Teoksessa Mikael Svonnin (toim.) *SÁMIacademica*. Kárášjohka: ČálliidLágáduš, 117.

Valkonen, Sanna (2014) Saamelaisen luonnonsuon ja lestadiolaisuuden suhteesta. *Agon* 41(1), 15–17.

Varto, Juha (2017) *Taiteellinen tutkimus: Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Aalto-yliopiston julkaisusarja. Espoo: Aalto ARTS Books, Espoo.

Teksti perustuu TaT Maarit Maggan väitöskirjasta *Gákti lupauksena – duodjin moniaistinen visuaalisuus ja estetiikka kirkollisissa tiloissa* laadittuun lektioon, joka esitettiin Lapin yliopistossa 16.2.2024. Suomenkielinen väitöskirja on saatavilla osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-408-9>.